

Михайло СЕНЬКІВ

КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНЕ ЖИТТЯ ДРОГОБИЧА У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті розкрито розвиток мережі освітніх закладів Дрогобича у міжвоєнний період. Показано, що окупаційна влада прагнула використати освіту як засіб полонізації українського населення. Проаналізовано роль українських приватних навчальних закладів, громадських товариств (“Рідна школа”, “Просвіта”, “Союз українок”, “Робітничка громада”, “Пласт”, “Сокіл” та ін.) у поширенні освіти та пробудженні національної свідомості українців.

Ключові слова: *полонізація, освіта, гімназія, школа, українська громадськість, національна свідомість.*

Упродовж тривалого часу радянська історіографія висвітлювала досліджувану тему тенденційно, подавала її через класову та імперську призму, багато фактів замовчувалося, перекручувалося. Науковці української діаспори робили спроби об’єктивно розкрити проблему. Тут слід згадати про розвідки І.Бойчука, І.Скочиляса, М.Мінчака, С.Гаврищука, В.Вінницького та інших [1]. Проте їх публікації, як правило, ґрунтуються на спогадах очевидців та не мають належної бази.

З нових концептуальних підходів вивчення проблеми розпочалося з проголошення незалежності України. Стан шкільництва на Дрогобиччині досліджував Б.Добрянський, який на сторінках періодики та в наукових збірниках опублікував серію статей [2]. Заслужують на увагу розвідки Р.Пастуха з історії міста Дрогобича (де серед інших проблем автор аналізує культурно-національне життя у міжвоєнний період) та його брошура “Рідна школа в Дрогобичі” [3].

Окремі аспекти теми досліджували О.Яцків, П.Сов'як, М.Волошин та Р.Волошин, М.Пантюк і Т.Пантюк, М.Шалата та інші [4]. Однак на сьогодні відсутня узагальнювальна праця, яка б віддзеркалювала культурно-національне життя Дрогобича у міжвоєнний період. Метою статті є заповнення цієї прогалини.

У міжвоєнний період Дрогобич, як уся Західна Україна, був у складі Польщі. Окупаційні власті втілювали в життя політику денаціоналізації, знищення джерел культури українського народу. Урядова газета “Слово польське” стверджувала, що в українців відсутня будь-яка організаційність і державний інстинкт, будь-яка юридична і взагалі розумова культура, необхідна для того, щоб управляти власною державою [7, 19].

Польські власті намагалися автономізувати українську націю, штучно розділити її на русинів, лемків, бойків, гуцулів, поліщуків. Українська мова утискала, звужувалася сфера її вживання. У державних установах, у суді, на пошті, телеграфі функціонувала польська мова. Закон від 3 серпня 1934 р. заборонив вживати назву “Україна”. Польський уряд змінив історичну назву Галичини на “Східну Малопольщу” [13, 41].

З року в рік зменшувалася кількість українських шкіл. Особливо цей процес посилювався після прийняття 31 липня 1924 р. закону про мову навчання у школах Польщі. На зміну українським школам утворювалася двомовна (утраквістична), яка мала бути перехідною ланкою до навчання польською мовою. У Західній Україні на початку 1939 р. залишилася тільки 461 українська школа проти 3 662 у 1919 р. [11, 104].

У Дрогобицькому повіті Львівського воєводства на 16 348 дітей шкільного віку української національності було лише 13 українських шкіл. Тому частина дітей змушена була навчатися в утраквістичних школах, яких тоді на Дрогобиччині було 54. Водночас 10 136 дітей польської національності мали до послуг 42 школи з польською мовою навчання [10, 31].

У Дрогобичі утраквістичними стали шестикласна школа ім. Піримовіча (нині приміщення СШ № 5) та семикласна школа ім. Коллонтая (колишня СШ № 10). У першій навчалися діти незаможних українців та поляків. У 1927 р. в ній нараховувалося понад 200 учнів, у т. ч. 144 українці [2, Добрянський Б., 2005, 108].

У семикласній школі ім. Коллонтая щорічно навчалось 250 – 300 учнів. До 1939 р. школу очолював Т.Брила. Починаючи з 1927 р., кількість школярів зменшується. Це пояснюється тим, що для дітей працівників заводу “Польмін” було споруджено двоповерхову семикласну школу з польською мовою навчання (нині приміщення СШ № 8). Тут, крім дітей працівників заводу “Польмін”, навчалися школярі з прилеглих вулиць, сіл Раневичі, Почасевичі та ін. Тривалий час школою керував І.Посярський [2, Добрянський Б., 2005, 108].

Від 1920 р. діяли дві приватні народні школи: ім. Тараса Шевченка на вул. Стрийській та ім. Івана Франка на вул. Чесного Хреста (нині – Зварницькій). Перша мала 7 класів, із яких два початкових були у парафіяльному приміщенні, решта – в Народному домі, у другій було 4 класи. У 1925 р. в обох школах навчалось 180 дітей. Першим керівником шкіл був Володимир Ратальський, згодом Антонія Попович, Іван Полотнюк, Степан Гавришук.

Важливим освітнім осередком Дрогобича була державна гімназія ім. короля Ягайла, яка почала працювати з кінця травня 1919 р. Щорічно кількість учнів у ній коливалася від 490 до 540. В основному це були діти поляків та євреїв і незначна кількість українців [2, Добрянський Б., 2005, 109].

У гімназії вивчали багато предметів: фізику, хімію, математику, природу, історію та науку про Польщу, географію, польську, німецьку (французьку), руську (українську) мови, основи філософії, гімнастику, співи, музику, релігію (окремо для поляків, євреїв та українців); були і практичні роботи. Обов'язковим для кожного гімназиста був військовий курс за програмою військової підготовки та фізичного виховання.

Тут працювали відомі педагоги М.Масцієвський, Бруно Шульц, М.Рабій, о. С.Сапрун, М.Кривчишин та інші. Довголітнім керівником гімназії був Т.Каньовський.

У міжвоєнний період у Дрогобичі функціонували приватні гімназії. Серед них: жіноча ім. Сенкевича (у 1938 р. навчалось 295 учнів, у т.ч. 285 польської національності, 6 єврейської та 4 української), ім. Міцкевича, єврейська ім. Леона Штерибата (у 1936 р. було 228 учнів), купецька ім. Ю.Пілсудського, в якій у 1936 – 1937 навчальному році було 42 учні. Водночас були дві

вечірні загальноосвітні школи для дорослих “Союзу польських учителів” [2, Добрянський Б., 2005, 110].

Антиукраїнська спрямованість в освіті віддзеркалювалася у кадровій політиці. Особи української національності в апарат шкільної адміністрації, як правило, не допускалися, у кожній школі серед учителів мусив бути хоч один поляк, який би інформував крайову шкільну раду про діяльність учителів-українців. На кожного із них у прокуратурі було заведено справу з окремою графою “оцінка за погляди”. У ній записували: “лояльний”, “небезпечний” або “може бути небезпечний” [10, 31].

Форпостом українства на Дрогобиччині була гімназія Українського педагогічного товариства “Рідна школа” імені Івана Франка. У грудні 1919 р. дозволено відкрити курси для підготовки молоді до вступних екзаменів у державних гімназіях. Через рік вони були реорганізовані в українську приватну гімназію. Перших три класи творили власне гімназію, п’ять інших мали характер приватних лекцій для підготовки до екзаменів. У 1925 р. в українській приватній гімназії навчалось 280 осіб [12, 447, 455].

Завдяки наполегливості УПТ українська приватна гімназія у 1922 р. отримала право прилюдності, згідно з яким свідоцтво про освіту визнавалось усіма навчальними закладами. Але через два роки вона це право втратила, бо діловодство велось українською мовою. Щоправда, у 1923 р. право прилюдності було повернуто [2, Добрянський Б., Романюк М., 1991, 39].

Кількість учнів української приватної гімназії з кожним роком зростала, відчувався брак класів, отже, постала потреба спорудження нового просторого будинку. 1932 року сформували Комітет будови української гімназії, який очолив адвокат Володимир Ільницький. Українське населення з ентузіазмом підтримало патріотичний задум. Добровільно жертвували кошти: хто скільки міг. Значні внески зробили мешканці Дрогобича, Борислава, Густанович. Селяни Болехівців, Дерезичів, Добрівлян, Лішні, Унятичів, Стебника безкоштовно привозили цеглу, пісок та шутер. Місце для української гімназії вибрали на розі вулиць Сніжної (нині П.Сагайдачного) і Св. Бартоломія (тепер – О.Нижанківського) [3, Пастух Р., 1991, 151, 152].

Самовіддана праця, пройнята турботою про своїх дітей, дала результат. У кінці 1928 р. було завершено будівництво триповерхового дому на 25 кімнат (нині – приміщення СШ № 1), який обійшовся українській громаді у 500 тис. злотих [12, 459].

У нове приміщення українська приватна гімназія перебралася з вул. Св. Івана у 1930 році. Водночас сюди було перенесено з Народного дому українську вселюдну школу ім. Тараса Шевченка. Учні 1 – 4 класів цієї школи вивчали українську мову та літературу, історію, арифметику, польську мову, історію Польщі, природничі науки, релігію, німецьку мову, малювання, співи, ручну працю [3, Пастух Р., 1991, 152, 153].

Гімназія утримувалася за кошти батьків, які вносилися залежно від матеріального стану. Сироти та учні з незаможних сімей частково або повністю звільнялися від оплати.

В українській приватній гімназії у різний час працювали відомі педагоги та громадські діячі: Осип Турянський, Петро Карманський, Іван Чмола, Володимир Кузьмович, Михайло Бараник, Володимир Сольчаник та інші.

За законом 1932 р. було відкрито перший клас нового типу. Класи старої класичної гімназії щороку вибували. Після тривалої тяганини польські власті дали дозвіл на відкриття ліцею з двома відділами – гуманістичним і математично-фізичним. У 1936 р. на приміщенні української приватної гімназії встановили меморіальну дошку на честь Івана Франка [12, 461, 462].

У 20 – 30-х рр. ХХ ст. у Дрогобичі функціонували дві приватні жіночі учительські семінарії. 7 листопада 1920 р. започаткувала діяльність українська семінарія сестер василіянок. Вона розміщувалася у жіночому монастирі (нині – корпус музичного училища). На перший курс зарахували 25 дівчат. Навчання було платним – 540 злотих у рік. При семінарії діяв інтернат для 15 – 20 дівчат. Випускники семінарії одержували право працювати вчителями в народних школах. За 1920 – 1936 рр. педагогічну освіту у ній здобули 1 100 дівчат [1, Вінницький В., 497].

Дрогобицька українська семінарія сестер василіянок відіграла важливу роль серед українського населення краю у поширенні освіти та пробудженні національної свідомості.

Від 12 листопада 1920 року почала працювати жіноча учительська семінарія Польського педагогічного товариства,

розташована у приміщенні семикласної державної школи ім. королеви Ядвіги (нині корпус філологічного факультету педуніверситету). Навчання тривало від 14 до 19 години. У 1930 – 1931 навчальному році в семінарії нараховувалося 147 дівчат. За навчання платили 660 злотих у рік. Учениці з незаможних родин частково звільнялися від оплати. Як і в українській семінарії, штатних викладачів було мало, а тому запрошувалися педагоги з інших навчальних закладів [2, Добрянський Б., 2005, 113].

Розвивалася фахова освіта. У міжвоєнний період у місті діяли фахова жіноча школа ім. Е.Ожешко, три фахово-доповнювальні школи з вечірньою формою навчання, кравецька школа товариства “Рідна школа”, філія українського музичного інституту імені М.Лисенка. Директором філії працював Северин Сапрун, а з 1930 р. – Богдан Пюрко, викладачами – Наталка Кулицька, Степан Огородник, Марія Покотило та інші. Не раз тут бували відомі українські композитори Володимир Барвінський, Станіслав Людкевич. Навчалося у Дрогобицькій філії приблизно 50 учнів, які оволодівали навиками гри на музичних інструментах, нотною грамотою, хоровим співом. Уроки були платними, залежно від доходу батьків [4, Яцків О., 1997, 99].

У другій половині 20-х рр. ХХ ст. біля перетину вулиці Раневицької та залізниці побудовано середню технічну школу, де готували механіків та електриків. Перед тим школа містилася у приватному домі на вулиці Зварицькій, заняття були вечірніми [3, Пастух Р., 1991, 31].

Крім освітніх закладів, осередком національно-культурного життя у містах Галичини були народні доми. У Дрогобичі народному домові належало чотири двоповерхові будинки – починаючи від нинішньої годинникової майстерні на вулиці І.Мазепи, закінчуючи службовими приміщеннями муздрамтеатру ім. Ю.Дрогобича на площі Театральній.

При Народному домі працювала дрогобицька філія товариства “Просвіта”, яка поширювала твори українських письменників, шкільні підручники, популярні брошури, газети, літературні та наукові альманахи, організовувала читальні, хори, гуртки, відзначення свят, ювілеїв тощо. Складовиком філії була студентська секція і футбольна команда “Ватра”. Студенти-просвітяни виїздили в села, де читали лекції, створювали і вели

хори, аматорські гуртки, влаштовували виставки, фестини, спортивні змагання [1, Скочиляс І., 217, 218].

Широку культурно-просвітницьку діяльність проводила філія “Союзу українок”, яка об’єднувала у своїх рядах до півтори сотні національно свідомих жінок. Членкині “Союзу українок” читали лекції, займалися просвітницькою роботою, перевіряли “захорони”, школи, забезпечували при можливості політв’язнів дрогобицької в’язниці “Бригідки” теплим одягом, харчуванням, влаштовували дитячі садки в селах [6, 37].

У липні 1938 р. польська влада розпустила жіноче товариство. Однак у жовтні того ж року замість нього створено “Дружину княгині Ольги” – жіночу організацію суто політичної орієнтації. Хоча невдовзі діяльність “Союзу українок” відновилася, “Дружина” залишилася у його складі.

Справжнім університетом української народної пісні став хор “Боян”, який складався із 70 – 80 осіб. Його засновником і диригентом був катехит Северин Сапрун. Репетиції відбувалися двічі на тиждень; концертні виступи присвячувалися національним, релігійним та іншим святкам. Виступав “Боян” у Трускавці, Бориславі, Самборі, Стрию та Львові [4, Яцків О., 1991, 84].

Вогнищем культурно-національного життя виступала “Рідна школа”, яка своє завдання вбачала у платному навчанні дітей місцевих українців у приватних школах. Батьки платили 10 злотих щомісячно; бідним робилися знижки, аж до повного звільнення від оплати. Нестача коштів покривалася членськими внесеннями, добровільними пожертвуваннями від прибутків українських установ, інтелігенції, духовенства, свідомих міщан, зарплати вчителів усього повіту [3, Пастух Р., 1991, 144].

Дієву культурно-освітню роботу серед дрогобичан проводила “Робітнича громада”, яка виникла на базі колишньої “Бібліотеки ім. Івана Франка” у 1925 році. Головою “Робітничої громади” був Євстахій Лоїк, заступником – Рудольф Скибінський. При громаді працювали драматичний гурток, хор, шаховий, спортивний гуртки, бібліотека. Завдяки такій структурі “Робітнича громада” практична брала участь у всіх масових заходах і тим самим слугувала піднесенню національної свідомості українців [3, Пастух Р., 1991, 34].

Діяла у Дрогобичі філія спортивного гімнастичного товариства “Сокіл”, яка налічувала приблизно 100 осіб, у т.ч. 20 дівчат. У 30-х рр. ХХ ст., коли її очолював Антін Максимович, проводилися змагання з футболу, баскетболу, волейболу, шахів, організовувалися прогулянки в гори [14, 111].

Значний вплив на виховання юнаків і дівчат у національно-патріотичному дусі здійснював Пласт. Велика заслуга у розбудові пластового руху належала Івану Чмолі. Пластові організації діяли у гімназії, учительській жіночій семінарії, при кравецькому кооперативі “Труд”, а також у польській державній гімназії (таємно). Брала участь у пластовому русі реміснича, позашкільна та старша молодь [8, 43].

Пластуни поглиблювали знання з рідної мови, історії та географії України, збирали етнографічний матеріал, влаштовували конкурси на крашу вишивку, пісню, проходили стройовий і фізичний вишкіл за місцем проживання, у походах чи польових таборах.

Обов'язком для кожного був догляд за могилами УСС, допомога літнім і просто самотнім людям. Усе це допомагало формувати характер, дисциплінованість серед молоді, посилювало патріотизм. Опікувалися пластунами Степан Венгринович, Михайло Іваненко, Микола Байрак, Емілія Ізничак та ін. У вересні 1930 р. польська влада заборонила Пласт, посилила переслідування його керівників та активних членів [8, 43].

Отож, у Дрогобичі у 20 – 30-х рр. ХХ ст. було достатньо навчальних закладів, які давали освіту молоді незалежно від національності. Однак влада прагнула використати освіту як засіб колонізації українського населення. Тому українська громадськість творила різноманітні товариства, які проводили широку культурно-просвітницьку роботу, спрямовану на піднесення національної свідомості дрогобичан.

Джерела та література

1. Див.: Бойчук І. Товариство “Рідна школа” // Дрогобиччина – земля Івана Франка. Т. 1. (далі – Дрогобиччина...). – Дрогобич: Бескид, 1993. – С. 477 – 479; Скочиляс І. Товариство “Просвіта” // Дрогобиччина.... – С. 215 – 232; Мінчан М. Пласт у гімназії ім. Франца Йосифа I в Дрогобичі // Дрогобиччина... – С. 485 – 490;

Гавришук С. “Українська захоронка” в Дрогобичі // Дрогобиччина... – С. 480 – 485; Вінницький В. Тайний пласт у польській гімназії в Дрогобичі // Дрогобиччина... – С. 490 – 496; Вінницький В. Українська дівоча учительська семінарія СС Василянок у Дрогобичі // Дрогобиччина... – С. 496 – 500.

2. Див.: Добрянський Б. З історії Дрогобицької української учительської семінарії сестер Василянок // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. 1. – Дрогобич: Б. в., 1995. – С. 78 – 81; Добрянський Б. Шкільництво у Дрогобичі між двома світовими війнами // Drohobycz miasto wielu kultur. – Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005. – S. 105 – 115; Добрянський Б., Романюк М. Діяльність товариства “Рідна школа” і Дрогобицька українська приватна гімназія // 900 років Дрогобичу: історія і сучасність (далі – 900 років Дрогобичу...). – Дрогобич: Б. в., 1991. – С. 38 – 39.

3. Див.: Пастух Р. “Робітнича громада” імені Івана Франка // 900 років Дрогобичу... – С. 33 – 35; Пастух Р. Вулицями старого Дрогобича. – Львів: Каменярь, 1991. – 167 с.; Пастух Р. Історія Дрогобича. – Дрогобич: Відродження, 1995. – 58 с.

4. Див.: Яцків О. З музичного минулого Дрогобича (за матеріалами часопису “Боян”) // 900 років Дрогобичу... – С. 82 – 84; Яцків О. Священик, диригент, громадський діяч (до 100-річчя від дня народження Северина Сапруна) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. 2. – Дрогобич: Б. в., 1997. – С. 97 – 102; Сов’як П. Дрогобицький аматорський театр (1890 – 1941) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. 1. – С. 73 – 77; Волошин М., Волошин Р. Сторінки змагання за рідну школу в Галичині (1772 – 1939) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. 1. – С. 99 – 102; Пантюк М., Пантюк Т. Пласт на землі Івана Франка та його рукописні часописи // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. 2. – С. 49 – 54; Шалата М. Дрогобич. – Львів: Каменярь, 1986. – 86 с.

5. Гладалович А. Дрогобицький пласт у моїх спогадах // Дрогобиччина... – С. 500 – 506.

6. Дядюк М. Жіночий рух на Дрогобиччині у 1920 – 1930 роках // 900 років Дрогобичу... – С. 36 – 37.

7. Літовченко В. П., Некрасов В. М. Корені єдності. – К.: Політвидав, 1989. – 104 с.

8. Максимов В. З історії пласту в Дрогобичі // 900 років Дрогобичу... – С. 42.

9. Мінчак М. Пласт у гімназії ім. Франца Йосифа I в Дрогобичі // Дрогобиччина... – С. 485 – 490.

10. Мірчук В. Стан освіти у Дрогобицькому повіті на кінець 1938/1939 навчального року // 900 років Дрогобичу ... – С. 30 – 31.

11. Мірчук В. Шкільництво та вчительство Дрогобиччини на початку другої світової війни // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. 1. – С. 103 – 107.

12. Сольчаник А. Українська гімназія ім. Івана Франка в Дрогобичі // Дрогобиччина... – С. 444 – 465.

13. Сеньків М. З історії соборності українських земель 1917 – 1945 рр. – Дрогобич: Відродження, 1986. – 167 с.

14. Слимаківський О., Кравчук Б. Виникнення та діяльність спортивно-рахункового товариства “Сокил” у Дрогобичі // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. 1. – С. 110 – 112.

Сеньків Михайл. Культурно-національна життя Дрогобича в міжвоєнний період. В статті раскрыто розвиток мережі освітніх установ Дрогобича в міжвоєнний період. Показано, що окупаційна влада прагнула використовувати освіту як засіб колонізації українського населення. Проаналізовано роль громадянських товариств (“Рідна школа”, “Просвіта”, “Союз українців”, “Робітнича громада”, “Пласт”, “Сокил” і др.) в поширенні просвіти і пробудженні національної свідомості українців.

Ключові слова: колонізація, освіта, гімназія, школа, українська громадськість, національна свідомість.

Senkiv Mykhailo. The cultural and national life of Drohobych during the war period. The development of the network of educational institutions in Drohobych during the war period is revealed in this article. It is shown that the occupation power had an intention to use the education as the means of the colonisation of the Ukrainian people. The activity of the civil societies such as “Ridna Shkola”, “Prosvita”, “Soyuz Ukrainok”, “Robitnycha Hromada”, “Plast”, “Sokil” and others which were directed to increase national consciousness of the Ukrainian people is also analysed.

Key words: colonisation, education, grammar school, school, societies, national consciousness.